

آشنایی با بنیاد و جایزه نوبل

زهرا قلن‌بر

ابوالفضل کیانی بختیاری

علی‌اکبر موسوی موحدی*

چکیده

آلفرد نوبل که عمر شصت و سه ساله خود را در مسیر علم، بویژه در زمینه شیمی و فیزیک گذرانده بود و در همین حال بواسطه شرایط جنگی روزگار خود توجه ویژه‌ای نسبت به موضوع صلح جهانی داشت، پس از مرگ، وصیت نامه‌ای برجای گذاشت که پس از تلاش‌های بسیار در سال ۱۹۰۰ به تأسیس بنیاد نوبل منجر گردید این بنیاد پس از یک قرن تغییر و تحول و توسعه و بسا در دست داشتن کارنامه‌ای موفق، قرن جدید را با برنامه‌های نوین آغاز نموده است.

دانشمندانی که از سوی مراکز علمی، استادان دانشگاهها و دانشمندان بزرگ در سراسر دنیا، به عنوان نامزد جایزه نوبل به مؤسسات بنیاد نوبل معرفی می‌شوند، توسط کمیته‌های تخصصی مورد بررسی قرار می‌گیرند که نهایتاً با تشخیص و رأی نهایی کمیته خاص، برندگان جایزه نوبل معرفی می‌شوند و در جشن اعلای جوایز که در دهم دسامبر هر سال برگزار می‌شود، جوایز خود را دریافت می‌دارند. بنیاد نوبل تمامی امور اجرایی از مرحله معرفی دانشمندان تا انتخاب آنان را بعهده دارد و همچنین برگزاری جشن از وظایف بنیاد نوبل می‌باشد. در کنار این جشن اعلای جوایز، برگزاری همایش‌های علمی نیز برعهده این بنیاد می‌باشد.

مهمترین نکته‌ای که همواره مورد توجه اداره کنندگان بنیاد نوبل می‌باشد، مدیریت مالی فعالیت‌ها در جهت تحقق اهداف علمی و تفکر جهانی آلفرد نوبل می‌باشد که در وصیت نامه خود بر آنها تأکید نموده است. در همین راستا، بنیاد نوبل فعالیت‌های دیگری را نیز سازماندهی می‌نماید که از آن جمله، ارائه خدمات تحقیقاتی به مدارس، مراکز علمی و دانشجویان، خصوصاً در کشور سوئد می‌باشد. همچنین سازمانهای علمی مختلف تحت نظارت این بنیاد، مطالعات گوناگونی را در موضوعات متنوع علمی دنبال می‌نمایند. بخش دیگر فعالیت این بنیاد مربوط به خدمات نشر و دیگر فعالیت‌های اطلاع‌رسانی و تأسیس پایگاههای اینترنتی مختلف جهت ارائه خدمات در سطح جهانی می‌باشد.

بنیادهای علمی از ارکان پیشرفت علمی هر کشور محسوب می‌شوند، لذا بنیاد نوبل می‌تواند الگوی خوبی برای کشورهای در حال توسعه باشد تا بتوانند از دانشمندان و نخبگان خویش قدردانی نمایند که این امر باعث تهییج و تشویق آنان و افراد دیگر در ارتقا و توسعه علمی و فنی در سطوح ملی و بین‌المللی می‌گردد این نوشته، مروری کوتاه در ارتباط با بنیاد علمی نوبل می‌باشد.

کلید واژه

آلفرد نوبل، معرفی نامزدها، انتخاب برندگان، وظایف بنیاد نوبل، جایزه نوبل

مقدمه

در بیست و نهم ژوئن سال ۲۰۰۰، بنیاد نوبل^۱ صدمین سال فعالیت خود را جشن گرفت. جایزه نوبل^۲ اولین بار در ۱۹۰۱ اعطا شد (اولین شخصیت برجسته که در سال ۱۹۰۱ جایزه نوبل را دریافت نمود شیمیدان برجسته وانت هوف بود)^[۱]. بنیاد نوبل ارتباطی تنگاتنگ با تاریخ علم جدید و توسعه عمومی در قرن بیستم دارد^[۲]. بنیاد مذکور بعد از یک قرن تحول و توسعه کماکان به کار خود ادامه می‌دهد. مبتکر و آغازگر این تفکر جهانی شخص آلفرد نوبل بوده است.

آلفرد نوبل^۳

آلفرد نوبل بیست و یکم اکتبر ۱۸۳۳ در استکهلم متولد شد. دوره تحصیلات خود را در علوم طبیعی، زبان و ادبیات در سنت پترزبورگ گذراند و در سن هفده سالگی به زبانهای سوئدی، انگلیسی، آلمانی، فرانسوی و روسی تسلط یافت. وی به ادبیات انگلیسی و شعر علاقمند بود و توجه خاصی به شیمی و فیزیک داشت و تحصیلات تکمیلی خود را در مهندسی شیمی در پاریس گذراند.

بخش زیادی از فعالیت علمی دوران جوانی نوبل صرف تحقیق درباره موضوع نیتروگلیسرین و توسعه کاربردهای آن گردید که به تولید انبوه آن توسط وی در سال ۱۸۶۴ منجر شد. بعدها با ترکیب نیتروگلیسرین و سیلیکا ماده‌ای خمیری و چسبنده بدست آورد که آنرا در سال ۱۸۶۷ با نام دینامیت عرضه و ثبت نمود^[۳].

از دیگر نکات قابل توجه، سهم خانواده نوبل در صنعت نفت روسیه می‌باشد^[۴].

*عهده‌دار مکاتبات، استاد، مرکز تحقیقات بیوشیمی و بیوفیزیک دانشگاه تهران

نشانی: دانشگاه تهران، تلفن: ۶۴۰۳۹۵۷، دورنگار: ۶۴۰۴۶۸۰

E-Mail: moosavi@ibb.ut.ac.ir

بنیاد نوبل^۴

آلفرد نوبل در دهم دسامبر ۱۸۹۶ از دنیا رفت و وصیت نامه ای را بر جا گذاشت که حاوی شروطی غیر معمول بود و بدین جهت توجه زیادی را به خود جلب کرد. علیرغم انتقادهای بدبینانه و کشمکش طعنه آمیز مخالفان، وصیت نامه او توسط موافقان اجرا شد و آنها موفق شدند پس از مذاکرات بسیار موانع را برطرف کنند و به عقاید بنیادی نوبل در وصیت نامه شکلی اجرایی دهند و در نهایت زمینه‌سازی تأسیس بنیاد نوبل را تحقق بخشند [۵].

در ۲۶ آوریل ۱۸۹۷ پارلمان نروژ وصیت نامه را به تصویب رساند و مؤسسه کارولینسکا در ۷ ژوئن، آکادمی سوئد در ۹ ژوئن و آکادمی علوم سلطنتی سوئد در ۱۱ ژوئن حمایت خود را از تصویب وصیت نامه اعلام کردند.

در ۲۹ ژوئن ۱۹۰۰، اساسنامه های بنیاد نوبل و آئین نامه‌های مخصوص مؤسسه های سوئدی اعطاء جوایز بوسیله پادشاه اسکار دوم در مجلس اعلام شدند. آئین نامه های مخصوص کمیته نوبل استورتنینگ (که از اول ژانویه ۱۹۷۷ به کمیته نوبل نروژ معروف شده است) جهت اعطاء جایزه صلح نوبل در دهم آوریل ۱۹۰۵ تنظیم شدند.

مؤسسات نوبل

جوایز شیمی، فیزیک و اقتصاد بر عهده آکادمی علوم سلطنتی سوئد می‌باشد که حدود سیصد و پنجاه عضو علاوه بر آن آکادمی مذکور متشکل از دو کمیته نوبل و یک کمیته جایزه نیز می‌باشد که هر کدام پنج عضو دارند.

همچنین بررسی امور مربوط به رشته‌های فیزیولوژی و پزشکی به مجمع نوبل در مؤسسه کارولینسکا سپرده شده که پنجاه عضو دارد و زیر نظر یک کمیته پنج نفری اداره می‌شود. بررسی امور مربوط به ادبیات به عهده آکادمی سوئد است که هیجده عضو داشته و و زیر نظر کمیته سه تا پنج نفره اداره می‌شود. کمیته نوبل نروژ عهده دار جایزه صلح نوبل بوده و پنج عضو دارد.

در سیصدمین سالگرد بانک سوئد در ۱۹۶۸ یک هدیه بزرگ به بنیاد نوبل اعطا شد که از همان محل، جایزه علوم اقتصاد به

یاد آلفرد نوبل از سوی بانک اعطا می‌گردد. هیئت مدیره بنیاد نوبل متعاقباً تصمیم گرفت که ارزش مالی جایزه برای علوم اقتصاد کافی می‌باشد و طبق اساسنامه های بنیاد، مسؤلیت آن همچنان بر عهده آکادمی علوم سلطنتی سوئد می‌باشد. مجموع تمامی کمیته‌ها و اعضا، بنیاد نوبل را تشکیل می‌دهند.

بنیاد متشکل از یک شورای هیئت مدیره هفت نفره و دو عضو علی‌البدل است که با انتخاب نهادهای اعطاء جوایز تعیین می‌گردند.

شورا از میان خود یک رئیس، یک نائب رئیس و یک مدیر اجرایی انتخاب می‌کند.

این شورا همچنین یکی از حسابداران بنیاد را به عنوان حسابرس حساب‌های عمومی انتخاب می‌کند، سایر حسابداران بوسیله مؤسسات اعطای جوایز انتخاب می‌شوند و رئیس شورا توسط دولت منصوب می‌گردد.

از سال ۱۹۰۱ تاکنون بیش از سیصد جایزه نوبل اعطا شده است که سه درصد آنها به زنان اختصاص داشته است [۶]. ماری کوری اولین زنی بود که در فیزیک در سال ۱۹۰۳ جایزه نوبل را دریافت کرد.

جایزه نوبل به تحقیقات برجسته که قلمرو جدیدی را در علم ایجاد نماید تعلق می‌گیرد که این تحقیقات در سطح جهانی نادر می‌باشد [۷].

بنیادهای علمی از ارکان پیشرفت علمی هر کشور محسوب می‌شوند، لذا بنیاد نوبل می‌تواند الگوی خوبی برای کشورهای در حال توسعه باشد تا بتوانند از دانشمندان و نخبگان خویش قدردانی نمایند که این امر باعث تهییج و تشویق آنان در ارتقا و توسعه علمی و فنی در سطوح ملی و بین‌المللی می‌گردد.

وظایف بنیاد نوبل^۵

۱- توجه به پیشبرد و تحقق اهداف تعیین شده در وصیت نامه
۲- مدیریت سرمایه گذاری در جهت عملی شدن اهداف
وصیت نامه، برای اعطاء جوایز و اهمیت این موضوع در حفظ
اساس اقتصادی و تضمین استقلال کمیته های جوایز در امور
انتخاب برندگان نوبل

۳- انتشار کتاب، نشریات و دیگر فعالیتهای اطلاع رسانی که
اطلاعاتی در مورد برندگان جوایز نوبل، بیوگرافی آنها،
سخنرانیها را شامل می شود. به عنوان مثال می توان به چاپ
کتابی درباره زندگی و کارهای^۶ برنده انگلیسی نوبل، در نودمین
سال تولد وی [۸] و یا انتشار مجموعه هایی درباره داستان
اکتشافات و کاشفین اشاره نمود [۹].

بخش مهمی از خدمات انتشاراتی بنیاد نوبل به نشر
کتابهایی اختصاص دارد که جایزه نوبل ادبیات را دریافت
کرده اند [۱۰].

۴- اجرای همایش ها در ماه دسامبر هر سال در استکهلم
سوئد و شهر اسلو در نروژ

۵- اداره موزه و موزه های الکترونیکی در مورد برندگان نوبل
و بیوگرافی آنها و تحولات بنیاد نوبل

۶- تشکیل پایگاه اطلاعات تحقیقات دانش آموزی و
دانشجویی، و نیز ارائه کاتالوگهای راهنمای تحقیق^۷ برگزیدگان
فعالیت های تحقیقاتی دانشجویی در جشن اعطای جوایز حضور
می یابند و جوایزی نیز دریافت می کنند

۷- تأسیس سازمانهای جنبی مختلف از جمله بخشهای مطالعاتی
و حمایتی در ارتباط با مغز، کریستالوگرافی، بیولوژی و سرطان
۸- امور نام نویسی و معرفی نامزدهای جایزه تا انتخاب

جایزه نوبل

۹- برگزاری فستیوال نوبل که در حضور خانواده سلطنتی
سوئد صورت می گیرد و از بخش های مختلفی نظیر جشن
اعطای جوایز، مهمانی شام، سخنرانی ها برنامه های هنری تشکیل
می شود

معرفی و انتخاب برندگان جایزه نوبل^۸

هر سال کمیته های مربوط، دعوت نامه های اختصاصی را به
هزاران دانشمند، اعضاء آکادمی ها و استادان دانشگاهها در

کشورهای مختلف می فرستند تا برای سال آینده جهت جایزه
نوبل، نامزد معرفی کنند. معرفی شخصیتها باید به طور کتبی
به وسیله افراد واجد شرایط صورت گیرد. بر اساس اساسنامه
بنیاد نوبل اطلاعات مربوط به معرفی نامه، معرفی شوند،
معرفی کننده، مراحل رسیدگی، تحقیق ها و آراء در اعطاء جوایز
باید برای یک دوره پنجاه ساله محرمانه بماند و چه بصورت
فردی و چه بصورت همگانی فاش نگردد.

معرفی نامه باید تا قبل از اول فوریه هر سال به آدرس
مربوط رسیده باشد.^۹ پس از این تاریخ بررسی مقدماتی در این
کمیته ها صورت می گیرد و آنها پیشنهاد های اولیه خود را
در اوایل پائیز همان سال به نهادهای اعطاء جوایز مربوط،
اعلام می نمایند.

نهادهای اعطای جایزه منحصر آمی توانند نسبت به اعطای
جایزه تصمیم گیری نمایند و حتی پیشنهاد های متفق القول
کمیته های ذیربط می تواند توسط نهادهای اعطاء جوایز کنار
گذاشته شود.

تصمیمات نهایی درباره برندگان نوبل در اکتبر هر سال
اعلام می شود و این تصمیمات بدون تجدیدنظر می باشند.

جوایز در جشن اعطای جوایز در سالن کنسرت استکهلم در سوئد
در دهم دسامبر (سالروز وفات نوبل) اعطاء می شود. همچنین جایزه
صلح نوبل در همان روز در سالن شهر اسلو در نروژ اعطاء می گردد.

شرایط معرفی کنندگان در بخش های مختلف^{۱۰}

معرفی کنندگان طبق اساس نامه می باید واجد شرایط بوده و
مشکل از ترکیبی به شرح زیر باشند:

معرفی کنندگان شیمی و فیزیک

- ۱- اعضاء سوئدی و خارجی آکادمی علوم سلطنتی سوئد
- ۲- اعضاء کمیته های نوبل شیمی و فیزیک
- ۳- برندگان جایزه نوبل در شیمی و فیزیک
- ۴- استادان در علوم شیمی و فیزیک در دانشگاهها و
موسسات تکنولوژی سوئد، دانمارک، فنلاند، ایسلند، نروژ و
موسسه کارولینسکا در نروژ
- ۵- دارندگان کرسی های اصلی تدریس در حداقل شش
دانشگاه یا کالج که توسط آکادمی علوم انتخاب شده اند

- ۲- استادان ادبیات و زبان ها در دانشگاهها
- ۳- برندگان جایزه نوبل در ادبیات
- ۴- روسای آن دسته از جوامع نویسندگی که نماینده تولید ادبی در کشورهایشان می باشند

معرفی کنندگان جایزه صلح

- ۱- اعضای مجامع ملی و دولتها
 - ۲- اعضای دادگاههای بین المللی
 - ۳- روسای دانشگاهها، استادان علوم اجتماعی، تاریخ، فلسفه، حقوق و الهیات، روسای موسسات تحقیقاتی صلح و موسسات سیاست خارجی
 - ۴- برندگان جایزه صلح نوبل
 - ۵- اعضای شورای سازمانهایی که جایزه صلح نوبل گرفته‌اند
 - ۶- اعضای سابق و فعال کمیته نوبل نروژ
 - ۷- مشاوران سابق منصوب‌شده توسط موسسه نوبل نروژ
- جایزه صلح ممکن است به موسسات و یا انجمن‌ها نیز اعطا شود.

۶- دیگر دانشمندان آکادمی علوم سوئد ممکن است آنها را برای ارائه پیشنهاد مناسب بدانند.

تصمیم برای انتخاب افرادی که در بندهای پنج و شش آمده‌اند هر سال باید قبل از پایان ماه سپتامبر گرفته شده و اعلام شود.

معرفی کنندگان فیزیولوژی و پزشکی

- ۱- اعضای مجمع نوبل در موسسه کارولینسکا، استکهلم
- ۲- اعضای سوئدی و خارجی گروه پزشکی آکادمی علوم سلطنتی سوئد
- ۳- برندگان نوبل در فیزیولوژی و پزشکی
- ۴- اعضای کمیته نوبل که در بند ۱ پوشش داده نشده‌اند
- ۵- دارندگان مراتب علمی استادی در دانشکده های پزشکی در سوئد یا موسسات مشابه در دانمارک، فنلاند، ایسلند و نروژ
- ۶- دارندگان مراتب علمی مشابه در حداقل شش دانشکده پزشکی دیگر که توسط مجمع انتخاب شده‌اند
- ۷- شاغلین در علوم طبیعی که مجمع آنها را برای معرفی نامزد مناسب بدانند

تصمیم برای انتخاب افراد ذکر شده در بندهای شش و هفت قبل از پایان ماه مه هر سال با توصیه کمیته نوبل اتخاذ می شود.

معرفی کنندگان ادبیات

- ۱- اعضای آکادمی سوئد و دیگر آکادمی‌ها، موسسات و مجامعی که هدف و ساختار مشابه با آن دارند

جایزه بانک سوئد در علوم اقتصاد به یادبود آلفرد نوبل

- ۱- اعضای سوئدی و خارجی آکادمی علوم سلطنتی سوئد
- ۲- اعضای کمیته مربوطه
- ۳- برندگان جایزه نوبل در علوم اقتصاد
- ۴- استادان رشته‌های مربوط در دانشگاهها در سوئد، دانمارک، فنلاند، ایسلند و نروژ
- ۵- دارندگان کرسی های اصلی تدریس در حداقل شش دانشگاه که توسط آکادمی علوم انتخاب شده‌اند
- ۶- سایر دانشمندان که آکادمی ممکن است آنها را برای معرفی نامزد مناسب بدانند

در سیصدمین سالگرد بانک سوئد در ۱۳۶۸ یک هدیه بزرگ به بنیاد نوبل اعطا شد که از همان محل، جایزه علوم اقتصاد به یاد آلفرد نوبل از سوی بانک اعطا می‌گردد.

منابع و مأخذ:

- [1]- J. Van Houten. 2001, "Nobel Prize in Chemistry 1901., Jacobus Henricus Van't Hoff" J.chem. Education 78 (12), 1570-1573.
- [2]- Schuck , H. et al. 1950, "Nobel , the Man and His Prize" third Revised, Published by Solhmons Forlay , Stockholm .
- [3]- John Bankston. 2003, "Alfred Nobel and the story of the Nobel Prize" Mitchell Lane Publishers.
- [4]- R.w. Tolf, 1976, "The Russian Rokkefellers" Hoover Institution Press , Stanford , CA.
- [5]- Ragnar , S. 1983, "The Legacy of Alfred Nobel" published by Bodley Head , London..
- [6]- Sharon Bortsch "Nobel Prize , Women in Science" 2nd edition , Joseph Henry Press.
- [7]- Oral Smith. 1998, "Nobel Prize for no Research" Nature Medicine 4 , 1215.
- [8]- Nevill Mott. 1986, "A Life in Science" Published by Taylor & Francis.
- [9]- Bengt Norden, et al. 2001, "Frontiers of Molecular Science" Published by Nobel Foundation , Stockhom .
- [10]- William Golding. 1959, " Lord of the Flies "Published by Perigee.

تصمیم برای انتخاب افرادی که در بندهای پنج و شش ذکر شده هر سال باید قبل از پایان ماه سپتامبر اتخاذ شود.

جمع بندی

بعد از یک قرن فعالیت، بنیاد نوبل با انجام پروژه های متعدد وارد قرن جدید شده و گذشته ای سرشار از موفقیت در حمایت معنوی و مادی از دانشمندان و پژوهشگران برجسته داشته است. با نگاهی به نخستین گامهای این حرکت در می یابیم که بنیانگذاران این بنیاد نه تنها با مخالفت های بسیار روبرو بوده اند بلکه فکر اولیه آلفرد نوبل نیز بسیار خام و نامعلوم بوده است ولی آنها با تلاش جدی، چنین بنیاد مستحکمی را تأسیس نموده اند که موجب افتخار جهانی برای علم و دانشمندان شده است و این بنیاد بعنوان بزرگترین بنیاد علمی جهان محسوب می گردد و سهمی عظیم در ارتقاء دانش جهانی داشته است. بنابراین اصول و قواعد این بنیاد می تواند یک الگوی خوب برای کشورهای در حال پیشرفت باشد تا با برنامه ریزی صحیح بتوان خشنودی دانشمندان هر مرز و بوم را حاصل نمود و دانش کشور را در سطح جهانی توسعه داد.

یادداشتها:

- 1- www.nobel.se/
- 2- www.almaz.com/nobel
- 3- Bankston J. "Alfred Nobel and the Story of the Nobel Prize" Mitchell Lane Publishers (2003).
- 4- Tolf R.w. "The Russian Rokkefellers" Hoover Institution Press , Stanford , CA (1976).
- 5- Ragnar , S."The Legacy of Alfred Nobel" Published by Bodley Head , London (1983).
- 6- Nevill Mott
- 7- Sharon Bortsch, McGrayne "Nobel Prize, Women in Science" 2nd Edition , Joseph Henry Press (2002).
- 8- Smith O. "Nobel Prize for No Research" Nature Medicine 4, 1215 (1998).
- 9- Nevill Mott "A Life in Science" Published by Taylor & Francis (1986).
- 10- Bengt Norden , et al. "Frontiers of Molecular Science" Published by Nobel Foundation , Stockhom (2001).
- 11- William Golding " Lord of the Flies" Published by Perigee (1959).